

Н. Є. Шолухо

ЖІНОЧА ТІЛЕСНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОНТРОЛЮ В ПАТРІАРХАЛЬНІЙ КУЛЬТУРІ

Культура XXI ст. демонструє розмаїття політичних практик. Зокрема патріархальний дискурс порушує питання трансляції влади не тільки через норми закону, але й опосередковано. Регламентація культурних практик за допомогою репрезентації влади на індивідуальному та інтерсуб'єктивному рівнях набуває практичної гостроти і наукової уваги шляхом спроможності жіночої тілесності бути інструментом контролю в патріархальній культурі.

Проблема залежності тіла та свідомості від владних структур вперше порушена М. Фуко й набула подальшого розвитку, зокрема, у феміністичній філософії С. де Бовуар і Л. Ірігарі, а також у квір-студіях Дж. Батлер. Проте потребує вирішення питання контролю над суб'єктами культури через жіночу тілесність саме в патріархальній культурі.

Жіноча тілесність, у значенні психофізіологічної цілісності, постає в патріархальному дискурсі як інструмент контролю над жінками та чоловіками, завдяки чому патріархальна влада відтворює себе та репрезентується на повсякденному рівні.

Патріархальний дискурс, не як історико-культурний етап, а як культурна універсалія, простежується навіть у суспільствах із релігійними практиками вшановування жінок. Проте еталонним суб'єктом культури у таких суспільствах є чоловік, соціально визнаний як дорослий, з інтегрованістю в публічний простір, правами на майно, законним шлюбом із жінкою або кількома жінками і законними спадкоємцями. Відтак, невідповідність еталону стає фундуєм компонентом соціальної ієрархії, за якою суб'єкти культури наділяються якісними ознаками. Ієрархічно вибудоване суспільство уможливорює примусову адаптацію або покарання по відношенню до носіїв невідповідної стандарту суб'єктності. Становище жінки в патріархальному суспільстві постає ілюстрацією насильницьких практик владного дискурсу по відношенню до суб'єктів культури.

Фукіанська концепція «дискурсивної влади» уможливорює погляд на жінку як на носія тілесності, психофізіологічна цілісність якого є засобом контролю самої жінки та інструментом реалізації владного дискурсу в патріархальній культурі загалом. Жінка контролюється не тільки через соціальні функції матері, дружини, господині, але й через надання її тілу необхідних маркерів належності до патріархальної культури. Так, практики жіночого обрізання в низці ісламських країн, каліцтва китайським жінкам ніг через обмотування, каліцтва ший мідяною проволокою представницям тибетської народності карен, а також вставляння глиняної тарілки в нижню губу представницям ефіопської народності мурсі ілюструють спроможність владного дискурсу вказувати на вторинність і підлеглість жінки в патріархальній культурі. Каліцтва зумовлюють зв'язок між тілом жінки та її світоглядом, забезпечують психофізіологічну цілісність і визначають її статус, тобто вводять в поле культури.

Водночас встановлення провладних вимог до жіночої тілесності впливає і на позиції чоловіків у патріархальній культурі. Влада в патріархальній культурі, яка реалізує себе за принципом дискурсивності через уніфікований

набір стереотипних очікувань відносно чоловіка. Зокрема до таких очікувань належить згода чоловіка із редукцією інтимної близькості до репродуктивної функції та закріплення за жінкою рольових моделей домогосподарки і няньки. Чоловік як представник домінуючої більшості в патріархальній культурі втрачає привілеї за умов його невідповідності очікуванням та індивідуалізованому й ситуативному ставленню до жінки. Окрім того, практики каліцтва жіночого тіла спрямовуються на відтворення статусу чоловіка в суспільстві, коли мідяна проволока на шиї жінки є ознакою вшановування її батьками, а згодом і її чоловіком традицій народності карен, а жіноче обрізання виступає гарантом того, що діти будуть народженні від одного-єдиного чоловіка. Відтак, згода чоловіка з потребою калічити жінку для врегулювання взаємин із нею та маркування його соціального статусу забезпечує інтеграцію чоловіка в простір культури.

Влада в патріархальній культурі не тільки контролює суб'єктів через жіночу тілесність, але й відтворює себе. Вимоги до зовнішності, соціальних функцій, можливих моделей поведінки й мовний етикет між чоловіком і жінкою, дорослими та дітьми, прибічниками традиційних цінностей і носіями альтернативних думок формують простір культури, де в символічному вимірі влада присутня завдяки засобам і формам взаємодії. Отже, відтворення владного дискурсу патріархальної культури не через персоніфікованого носія, а через завдання стандартів знаково-символічного поля реалізується завдяки жіночій тілесності як відбитку культурних норм і практик.

Водночас опосередкована та неперсоналізована трансляція влади у взаєминах і мовних нормах через жіночу тілесність забезпечує владну присутність у повсякденних практиках суб'єктів культури. Розгалужені засоби репрезентації влади наповнюють простір культури, чим забезпечують тотальну присутність патріархату. За концепцією «дискурсивної влади» М. Фуко, спалахами влади в європейському суспільстві модерної доби є армія, школа, лікарня й тюрма, які реалізують владний дискурс через дисципліну і можливість покарання. У свою чергу представленість владного дискурсу в патріархальній культурі відбувається через жіночу тілесність. Регламентація повсякденності, взаємин, критерії формування соціальної ієрархії, включення чоловіків і жінок у поле культури уможливорюється через відповідність встановленим та загальновизнаним нормам ставлення до жіночої тілесності. Тож, жіноча тілесність стає локусом влади в патріархальній культурі на повсякденному рівні.

Отже, жіноча тілесність у патріархальній культурі є репрезентантом владного дискурсу, який реалізується через регуляторні механізми, забезпечує відтворення влади й конститує її тотальну присутність у повсякденних практиках суб'єктів культури.

А. М. Біленька

СЦЕНІЧНЕ СЛОВО В ТЕАТРІ «БЕРЕЗІЛЬ» У КОНТЕКСТІ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ПРОЦЕСУ

Лесь Курбас — знакова особистість епохи модерного національного театру, що розвинувся ще до Жовтневого перевороту і у прагненні переосмислити